

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการลงโทษพระสงฆ์กับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ไทย

The Relations between the Pattern of Punishment and Justice Process of Thai Sangha

พระมหาเสาร์คำ ธรรมธีโร (ใส่แก้ว)¹

Phramaha Saokum Dhamateero (Saikaew)

Received: April 01, 2021

Revised: May 14, 2021

Accepted: May 18, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกฎหมาย รวมถึงการลงโทษ (นิคหกรรม) ทั้งในส่วนของคณะสงฆ์ และส่วนของฝ่ายบ้านเมือง ในมิติที่มีความสัมพันธ์ หรือเกี่ยวเนื่องกัน อันปรากฏในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ภายใต้กฎหมายอาญาฉบับที่ 11 พุทธศักราช 2521 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม โดยเป็นการอธิบายถึงลักษณะ การนำมาปฏิบัติใช้ การนำกฎหมายมาบังคับใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะความผิด และความเชื่อมโยงกันในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของระบบกฎหมาย รวมถึงโทษที่จะได้รับจากการกระทำผิดที่มีลักษณะเป็นความผิดเดี่ยวกรรมเดียว แต่ผิดกฎหมายหลายฉบับ ทั้งในพระธรรมวินัย ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 และกฎหมายอาญาฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 จึงนำมาสู่ระบบกฎหมายคณะสงฆ์ที่นำมาปฏิบัติใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษร และคำสั่งทางการปกครองที่เรียกว่า คำสั่งผู้บังคับบัญชา แต่อย่างไรก็ดี ลักษณะการลงโทษ (นิคหกรรม) นั้น ก็ยังมีช่องว่างของกฎหมาย หรือการให้อำนาจแก่ฝ่ายบ้านเมือง มากอยู่พอสมควร จึงเกิดความเหลื่อมล้ำในการใช้กฎหมาย ส่งผลให้พระภิกษุที่ได้รับโทษจากช่องว่างของกฎหมาย ไม่สามารถกระทำกิจของสงฆ์ได้ตามปกติ ทั้งนี้จึงมีการเสนอรูปแบบแนวทางการลงโทษที่ไม่ต้องสิ้นสุดลงด้วยการสละสมณเพศ เพื่อจุดประสงค์สำคัญที่จะปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อยและปฏิบัติกิจการของคณะสงฆ์ต่อไปได้ สามารถนำไปบังคับใช้ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภายในประเทศที่มีความแตกต่างหลายหลายทางประเพณีและวัฒนธรรมทางสังคม ให้เกิด

¹ นักวิชาการอิสระ; Independent Academic.

ประสิทธิภาพมากที่สุด และสามารถลดความอยุติธรรมที่เกิดกับการลงโทษพระภิกษุสงฆ์ให้น้อยลงได้ในอนาคต

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์, การลงโทษ, กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

Abstract

This academic paper aimed to study legal patterns including the punishment (Niggahakamma) both in the part of Sangha and part of the civilian in the relational or related dimension which appears in the judicial process of Sangha under the Sangha Supreme Council of Thailand (no 11) B.E. 2521 on the Suppression Law (Niggahakama). It described the nature of the implementation and applied the law to suit the nature of the offense and the concrete practical interconnection of the legal system including the penalties that will be received from committing offenses that were characterized as one offense, one crime, but they were many illegal ones both in the Dharma Vinaya, criminal code, Sangha Act B.E.2505, amendment (NO. 2), B.E. 2535 and the Sangha Supreme Council of Thailand (no 23) B.E. 2541. Therefore, it had led to the system of Sangha law that is in practice today both in written form and an administrative order called command supervisor. However, the nature of the punishment (Niggahakamma) still had gaps in the law or gave enough power to the civilian side causing disparities in the use of the law. As a result, monks who were punished by the gap in the law were unable to perform the duties of the monks as usual. Thus, a form of punishment was proposed that did not end with the renunciation for the important purposes to rule the Sangha for peace and order and continue to carry out the activities of Sangha that can be enforced in the Sangha area within the country which had a wide variety of traditions and social cultures to be the most efficient and can reduce the injustices of the monks' punishment in the future.

Keywords: Relationship, Punishment, Sangha Justice Process

บทนำ

เมื่อสังคมมีความเจริญขึ้นอาชญากรรมย่อมเกิดขึ้นตามมาเสมอ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธได้ ซึ่งในแง่ของศาสตร์วิชาอาชญาวิทยาตามทฤษฎีวงแหวน (Concentric Zone Theory) มักกล่าวถึงอาชญากรรมไว้ว่า ในโซนที่มีความเจริญมากเป็นใจกลาง หรือศูนย์กลางของแหล่งธุรกิจ (The Central Business District : C.B.D.) จะมีระดับการเกิดอาชญากรรมสูงกว่า

โซนอื่น ๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่เหมาะแก่การก่ออาชญากรรม มีความหนาแน่นไปด้วยแรงงาน และหลากหลายด้วยวัฒนธรรม ดังนั้นเมื่อไม่สามารถปฏิเสธอาชญากรรมได้ สังคมจึงเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับอาชญากรรม โดยการนำกระบวนการยุติธรรม ที่เป็นวิธีการดำเนินการแก่ผู้ที่ประพฤติละเมิด หรือฝ่าฝืนกฎหมาย โดยอาศัยองค์กร และบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้เป็นผู้ดำเนินการกระบวนการ มีจุดประสงค์เพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะอยู่ 2 รูปแบบ คือ กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งเริ่มต้นจากการสืบสวนจับกุม การฟ้องร้องคดี เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี และลงโทษผู้กระทำความผิด ส่วนกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ที่มุ่งเน้นการเจรจาไกล่เกลี่ยและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (เพลินตา ตันรังสรรค์, 2553) เมื่อสังคมประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลายด้วยสถานะและพฤติกรรม ทำให้ในแต่ละสังคมย่อมมีระเบียบปฏิบัติ หรือกติกาเฉพาะของกลุ่มสังคมนั้น เช่นเดียวกับคณะสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ซึ่งมีทั้งพระภิกษุที่ประพฤติดีและประพฤติไม่ดี จึงเกิดกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์เพื่อเป็นระบบควบคุมดูแลพระภิกษุ โดยประเภทโทษและความผิดของพระภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็นสามประเภท ได้แก่ ประเภทแรกตามพระธรรมวินัย ประเภทที่สองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน และประเภทที่สามตามกฎหมายบ้านเมือง (พระมหาอุทัย นิลโกสีย์, 2544) เมื่อความผิดเกิดขึ้นแล้วตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 ได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไว้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการปฏิบัติเบื้องต้น ขั้นตอนการฟ้องร้อง ขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้อง และขั้นตอนการลงนิคหกรรม (ลงโทษ) ซึ่งโทษที่จะได้รับนั้นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ถวายคำแนะนำ ทำทัณฑ์บน และให้สละสมณเพศทั้งนี้ ผู้ที่มีอำนาจลงนิคหกรรมได้นั้น จะเป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะปกครองสงฆ์ พระวินยาธิการ พระภิกษุผู้พิจารณา หรือคณะผู้พิจารณา และหากมีความผิดที่เนื่องด้วยกฎหมายอาญา ก็ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์ (สมชาย บุญคงมาก และภุณณัช รัตนชัย, 2562) และสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์นั้น แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ พระวินยาธิการ พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พระครูปลัดทะเล มหณณโว, 2553)

ดังนั้นจากกระบวนการข้างต้น ความผิดที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ ไม่เพียงแต่ฝ่ายสงฆ์เท่านั้นที่มีอำนาจในการชำระข้อพิพาท ยังรวมถึงฝ่ายบ้านเมืองด้วยที่มีอำนาจในการเข้ามารวมชำระข้อพิพาทนั้น หรือทำให้กระบวนการฝ่ายคณะสงฆ์สิ้นสุดลง ตามมาตรา 29 ที่ให้อำนาจดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการ มาตรา 30 ให้อำนาจคำพิพากษาของศาล มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ ทำให้พระภิกษุผู้เป็นจำเลยไม่สามารถกระทำกิจของสงฆ์ได้ดั้งเดิมเมื่อพ้นจากคดี หรือมีการยกฟ้อง จึงถือว่ากระบวนการยุติธรรมฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมืองเป็นกระบวนการที่มีทั้งความเป็นรูปธรรม สามารถชำระความผิด หรือข้อพิพาทได้รวดเร็ว แต่ก็เกิดช่องว่างที่ทำให้ฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจเหนือคณะสงฆ์อยู่ไม่น้อย ทั้งนี้กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะดำเนินไปด้วยความเที่ยงตรง หรือเอนเอียง รวมไปถึงโทษที่ลงแก่พระภิกษุผู้กระทำ

ความผิดจะมีความยุติธรรมหรือไม่ พระภิกษุผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตุลาการต้องมีความเข้าใจในระบบกฎหมายของคณะสงฆ์เป็นอย่างดี เนื่องจากคณะสงฆ์ไม่เพียงแต่รักษาพระวินัยเท่านั้น ยังมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่ดีของพระภิกษุในสังคม จึงเป็นแรงผลักดันที่ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายทั้งฝ่ายศาสนาและฝ่ายบ้านเมือง ที่มา และแนวทางการนำไปใช้ให้ถูกต้องกับรูปแบบความผิด เพื่อให้เกิดความยุติธรรมสูงสุด แก่โจทก์ และจำเลย ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทยต่อไป

รูปแบบกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

สังคมรู้จักกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนต่าง ๆ แต่สำหรับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์นั้น น้อยคนที่จะได้รู้จักขั้นตอนการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ (ตำรวจพระ) เป็นคำใหม่ที่ใช้เรียกพระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดให้มีหน้าที่ช่วยเหลือด้านการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัด โดยเฉพาะหน้าที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยด้านการปฏิบัติวินัยของพระภิกษุสามเณร หรือภาษาปากว่า ตำรวจพระ หมายถึง พระภิกษุชาวไทยผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัย หน้าที่ของพระวินยาธิการ คือ ตรวจตรา แนะนำ ตักเตือน และชี้แจงระเบียบปฏิบัติแก่พระภิกษุสามเณรในจังหวัดหรือที่เข้ามาในจังหวัด บรรดาที่ประพฤติน่าไม่เรียบร้อยและหากไม่ปฏิบัติตามหรือพบการกระทำความผิดก็มีอำนาจจับกุมตัวส่งเจ้าคณะผู้รับผิดชอบหรือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่แต่ไม่มีอำนาจในการให้ละสมณเพศ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548) ซึ่งปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 และมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 เพื่อตรากฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม โดยเป็นแบบแผนหลักในการปฏิบัติงานให้แก่พระวินยาธิการในปัจจุบัน สามารถแบ่งกระบวนการยุติธรรมออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นตอนปฏิบัติเบื้องต้น (Conducts The Preliminary Hearing) เริ่มจากมีโจทก์หรือผู้เสียหายแจ้งความผิดแก่พระวินยาธิการ หรือเจ้าคณะปกครองประจำเขต ว่ามีพระภิกษุกระทำความผิด หรือพระวินยาธิการออกตรวจพื้นที่และได้พบความผิด หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม จึงทำการตรวจสอบเบื้องต้น หากพบว่ามีการกระทำความผิดจริง จะทำการควบคุมตัวส่งเจ้าคณะปกครอง แต่หากมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาร่วมด้วย จะประสานไปยังเจ้าพนักงานตำรวจ เมื่อเจ้าพนักงานต้องการควบคุมตัว คณะสงฆ์ต้องทำการละสมณเพศให้จำเลยเท่านั้น เพื่อนำตัวไปดำเนินคดี เป็นอันสิ้นสุดกระบวนการ แต่ถ้าจำเลยไม่มีความผิดทางอาญา และยอมรับสารภาพ (Pleaded Guilty) ตามที่ถูกฟ้องร้องมา รวมถึงมีหลักฐานเพียงพอจะพิสูจน์ว่ามีความผิด เจ้าคณะปกครองจะลงนิคหกรรม ให้ตามความผิด ลงบันทึกพฤติกรรมพร้อมด้วยนิคหกรรมไว้เป็นเอกสาร ถือว่าสิ้นสุดกระบวนการเช่นกัน อย่างไรก็ตามหากจำเลยไม่ยอมรับสารภาพ (Pleaded Not Guilty) และหลักฐานไม่เพียงพอต่อการพิสูจน์ว่ามีความผิด เจ้าคณะปกครองจะทำการตั้งคณะพิจารณาขึ้นมาเพื่อทำการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป

2. ขั้นตอนไต่สวนมูลฟ้อง (Prima Facie) เป็นการให้โจทก์ผู้ได้พบเห็นพฤติกรรมการความผิด ได้ยื่นคำบอกเล่า หรือมีเหตุสงสัยในตัวจำเลย มาทำการสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น เจ้าคณะปกครองในฐานะผู้ชี้ขาดในการพิพากษา จะทำการพิจารณาคดี แบบระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ซึ่งเจ้าคณะปกครองจะเป็นผู้แสวงหาหลักฐานเอง หรือมอบหมายให้พระวินยาธิการเป็นผู้แสวงหา ซึ่งตามมาตรา 55 แห่งกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ระบุไว้ 3 อย่าง คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ เพื่อพิสูจน์ความผิดและพิจารณาด้วยตนเอง ในขั้นนี้คดีอาจสิ้นสุดได้ใน 3 กรณี คือ กรณีแรกจำเลยเสียชีวิต กรณีที่สองจำเลยรับสารภาพ กรณีที่สามมูลเหตุไม่มีน้ำหนักพอจึงยกฟ้อง ถือว่ากระบวนการจะสิ้นสุดลงทันที แต่อย่างไรก็ดีหากมูลเหตุเพียงพอต่อการเอาผิด จะทำการส่งสำนวนเข้าสู่การพิจารณาขั้นต่อไป ทั้งนี้ความผิดต้องเป็นครุโทษ คือ สละสมณเพศเท่านั้น จึงจะเข้าสู่ขั้นตอนต่อไปได้

3. ขั้นตอนวินิจฉัยพิจารณาคดี (Trial) แต่งตั้งตุลาการขึ้นมา โดยเป็นเจ้าคณะปกครองที่มีตำแหน่งสูงกว่าจำเลยขึ้นไปทั้งหมด 3 รูป โดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับเจ้าคณะขึ้นไป ในการพิจารณาอาจมีการขอความเห็นเพิ่มนอกเหนือจากหลักฐาน เช่น ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวข้องกับคดี เป็นต้น และอาจให้เจ้าหน้าที่ตำรวจคอยควบคุมเหตุการณ์ขณะพิจารณา หากคดีไม่สิ้นสุดลงในการพิจารณาขั้นต้น สามารถส่งเรื่องขึ้นไปพิจารณาในชั้นอุทธรณ์ได้ แต่ต้องเป็นครุโทษเท่านั้น ซึ่งหากไม่สิ้นสุดในชั้นอุทธรณ์ และคำตัดสินของชั้นต้น และชั้นอุทธรณ์เกิดแย้งกัน สามารถส่งเข้าไปพิจารณาในชั้นฎีกาได้ และให้ถือว่าคำวินิจฉัยของชั้นฎีกาเป็นที่สิ้นสุดในทุกกรณี ทั้งนี้การที่กระบวนการจะสิ้นสุดได้ในแต่ละชั้น อาจเกิดจากจำเลยเสียชีวิต ศาลทำการยกฟ้อง คำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว หรือจำเลยรับสารภาพ จึงเข้าสู่ขั้นตอนต่อไป

4. ขั้นตอนการบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรม (Punishment) ภายหลังจากการพิจารณาคดีตัดสินแล้ว จะทำการลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด ซึ่งหากโทษที่ได้รับมี โทษทางประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 ร่วมด้วย เฉพาะโทษประหารชีวิต จำคุก และกักขัง จะลงโทษทางพระวินัยก่อน คือ สละสมณเพศก่อน จากนั้นจึงทำการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2535 ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ มาตรา 29 และมาตรา 30 หากไม่มีโทษทางประมวลกฎหมายอาญา จะได้รับเพียงโทษทางพระธรรมวินัย ตั้งแต่การตักเตือน จนถึงการสละสมณเพศ ทั้งนี้หากไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัย ถือว่ามีความผิดตาม มาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งมีโทษทางประมวลกฎหมายอาญา ต้องโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี (ราชกิจจานุเบกษา, 2535)

กล่าวโดยสรุป กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไม่เพียงแต่คณะสงฆ์เท่านั้นที่มีบทบาทในกระบวนการ แต่ยังรวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้เชี่ยวชาญในด้านอื่น อาจมีส่วนช่วยให้กระบวนการสิ้นสุดลงขึ้นอยู่กับลักษณะความผิดที่เกิดขึ้นแต่ละกรณี ซึ่งถือเป็นจุดเชื่อมโยงที่มอบอำนาจให้ฝ่ายบ้านเมืองมีส่วนร่วมในกระบวนการของคณะสงฆ์ ทั้งในแง่กฎหมาย การสอบสวน และการลงโทษ จึงสามารถนำมาแสดงตามโมเดล ดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์

ลักษณะของกฎหมายที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

ปัจจุบันการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ภายใต้กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) จะนำกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ มาใช้ควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มีลักษณะกฎหมายประเภทนี้อยู่ 3 แบบ คือ รูปแบบที่ 1 ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาเนื่องจากกฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายหลักของประเทศ คณะสงฆ์จึงต้องยึดตามหลักของกฎหมายสากลเป็นอันดับแรก ซึ่งมีโทษ 5 อย่างตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์ รูปแบบที่ 2 ความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายลูกที่อาศัยอำนาจพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 ตราขึ้น ได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งปรับโทษตามหมวดที่ 4 นิคหกรรมและการสละสมณเพศ มาตรา 24 ถึง 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 และรูปแบบที่ 3 ความผิดตามพระธรรมวินัย คือ ศีลของพระภิกษุ 227 ข้อ ซึ่งเป็นระเบียบข้อบังคับทั่วไปของพระภิกษุในปัจจุบัน มีโทษเป็นสภาพบังคับ 3 อย่าง คือ โทษอย่างหนักการขาดจากความเป็นพระภิกษุคล้ายกับการประหารชีวิต โทษอย่างกลางด้วยการอยู่ปริวาสกรรมคล้ายกับการกักขัง และโทษอย่างเบาการประจานต่อหน้าภิกษุรูปอื่น

2. ลักษณะแบบคำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งผู้บังคับบัญชา ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 จะแบ่งระเบียบการปกครองไว้ 2 ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีเจ้าคณะใหญ่เป็นผู้ออกคำสั่งทางปกครอง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ออกคำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่ง

ผู้บังคับบัญชา เป็นรูปแบบที่ถูกตราขึ้นเพราะเหตุว่า ความผิดบางกรณีอาจไม่ปรากฏในพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม ที่ได้ตราเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ก่อนหน้านั้น แต่ความผิดของพระภิกษุที่เกิดขึ้นกระทบต่อความเลื่อมใสของประชาชน และทำให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อน ดังนั้นเพื่อความเรียบร้อยดีงามของสังคมจึงใช้อำนาจตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มาตรา 7, 10, 15, 20 และ 25 โดยสรุป คือ เจ้าคณะปกครองตั้งแต่ระดับเจ้าคณะตำบลจนถึงเจ้าคณะใหญ่ เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ในเขตรับผิดชอบของตนให้เกิดความเรียบร้อย จึงมีอำนาจในการออกกฎระเบียบเพื่อปกครองคณะสงฆ์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ แต่ต้องไม่ขัดหลักกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หรือพระธรรมวินัย โดยอาศัยหลักมหาประเทศ 4 เป็นแบบในการออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุ สรุปคือ ประการแรก สิ่งใดที่ไม่ได้ทรงห้ามว่าควรทำหรือไม่ควรทำ แต่ดูไม่เหมาะสม พฤติกรรมดังกล่าวนั้นจึงไม่ควรกระทำถือว่าเป็นผิด เช่น การจัดกิจกรรมทางศาสนาภายในวัด ในช่วงที่โรคระบาดโควิด 19 กำลังระบาดหนักในประเทศ ถือเป็นสิ่งที่ห้ามกระทำ เป็นต้น ประการที่สอง สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามว่าควรทำ หรือไม่ควรทำ แต่ดูเหมาะสม พฤติกรรมดังกล่าวจึงกระทำได้อีกว่าไม่ผิด เช่น การออกมารับนิมนต์บาทของพระภิกษุในเขตกรุงเทพมหานคร ต้องไม่เกินเวลา 08.30 นาฬิกา แต่ปริมาณสามารถล่วงเวลาได้ แต่ไม่เกินเที่ยงวันเนื่องจากอยู่ในเขตทรกนดาร์ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เมื่อพฤติกรรมของพระภิกษุก่อความเดือดร้อนหรือทำให้ประชาชนเกิดความไม่เลื่อมใส หรือขัดต่อประเพณีนิยมที่ดีงามของสังคม เจ้าคณะปกครองจึงต้องออกประกาศให้เป็นกฎหมายเพื่อนำมาใช้เฉพาะพื้นที่ เพื่อสร้างความเรียบร้อยให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ จึงเป็นกฎหมายในลักษณะจารีตประเพณีที่ยึดหยุ่นสูงปรับใช้ได้กับพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มีการใช้กฎหมายลักษณะแบบลายลักษณ์อักษร ที่มีการบันทึกไว้ชัดเจนทั้งภาคความผิด และโทษที่จะได้รับ ทั้งนี้ยังมีการออกคำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งผู้บังคับบัญชา จากเจ้าคณะปกครองในชั้นต่าง ๆ เพื่อป้องกันพฤติกรรมบางประการที่มีได้ปรากฏในกฎหมาย รวมถึงป้องกันการล้ำสมัยของตัวกฎหมาย จึงมีการใช้กฎหมายในรูปแบบลักษณะของคำสั่งผู้บังคับบัญชา ที่ออกมาภายใต้กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 บูรณาการกับวัฒนธรรมประเพณีของสังคมในพื้นที่ และทางพระธรรมวินัย ทำให้ได้มาซึ่งกฎหมายที่มีความยืดหยุ่น ยุติธรรม และง่ายต่อการนำไปใช้ในแต่ละท้องถิ่น

ลักษณะความผิด และการนำกฎหมายมาบังคับใช้

เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ใช้กฎหมายหลายฉบับในการจัดการกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับพระภิกษุ อย่างไรก็ตามพฤติกรรมบางอย่างอาจมีความผิดตามกฎหมายฉบับใด ฉบับหนึ่ง หรือหลายฉบับ จึงต้องมีการแยกความผิดออกเป็นส่วน ๆ เพื่อจะได้ง่ายต่อการนำกฎหมายมาใช้บังคับโทษ ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่า โทษทางอาญาในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะตามทฤษฎีความรับผิดชอบทางอาญา ในแง่ของกฎหมาย คือ

1. ความผิดในตนเอง (Mala in Se) เรียกว่า โลกวัชชะ เป็นความผิด หรือความชั่วร้าย ในตัวเอง (Wrong in Itself /Evil in Itself) การกระทำผิดของพระภิกษุที่ฝ่าฝืนหลักธรรมชาติ มิโน ธรรม ศีลธรรม หรือหลักสาธารณะของสังคมที่เป็นอารยะ หรือเป็นสากล (Public Principles of a Civilized Society) ซึ่งนอกจากจะผิดพระธรรมวินัยแล้ว ยังเป็นความผิดที่กระทบต่อความรู้สึกรทาง ศีลธรรมของคนในสังคม เป็นความผิดพื้นฐาน (Traditional) ที่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมาย อาญาที่เป็นกฎหมายสากลซึ่งบังคับใช้ภายในประเทศ ซึ่งแม้ผู้กระทำผิดจะเป็นพระภิกษุก็ตาม เช่น ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและทรัพย์สิน ความผิดเกี่ยวกับเพศ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะผิดพระธรรมวินัย แล้ว ยังต้องรับผิดทางประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 ด้วย เพื่อแสดงถึงศักดิ์ของกฎหมายอาญา ที่มีอำนาจสูงสุดในประเทศ (Supremacy of Law) (คณิต ณ นคร, 2549)

2. ความผิดเพราะกฎหมายห้าม (Mala Prohibit) หรือในทางพระวินัย เรียกว่า ปันณัติ วัชชะ เป็นการกระทำที่เป็นความผิดเพราะมีพระวินัยกำหนดให้พฤติกรรม หรือการกระทำดังกล่าว เป็นความผิด (Evil Because Prohibited) เช่น การฉ้อโกงในเวลาที่ห้าม ซึ่งไม่ผิดกฎหมาย แต่ ผิดพระธรรมวินัย เป็นต้น หรือเป็นความผิดที่กฎหมายห้าม (Wrong Due to Being Prohibited) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ถูกตราขึ้นโดยอำนาจของรัฐ และพระวินัยแบบผสมผสาน ในรูปแบบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายลูกที่อาศัยอำนาจพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตราขึ้น เช่น กฎ มหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม เป็นต้น อย่างไรก็ตามพฤติกรรมความผิดบางประการของ พระภิกษุอาจไม่ปรากฏว่าผิดในทางพระธรรมวินัย หรือกฎหมายทางอาญา แต่เพื่อให้คณะสงฆ์มี ความเรียบร้อย และเป็นที่ยอมรับของสังคม หรือเป็นสากล จึงสามารถนำมาบังคับใช้ และมีโทษทั้ง ทางพระวินัย และทางอาญาแก่ผู้ละเมิด หรือไม่ปฏิบัติตาม เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มาตรา 27 ระบุว่า “พระภิกษุไม่สังกัด อยู่วัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่หลักแหล่ง ต้องสละสมณเพศ ภายในสามวันนับตั้งแต่นี้ ได้รับทราบคำวินิจฉัย หากไม่ปฏิบัติตามจะมีความผิดทางอาญา คือ จำคุกไม่เกิน 1 ปี ตามมาตรา 43 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ภายใต้กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ จะมีการกล่าวถึงความผิดอยู่ 2 ประเภท คือ โทษโลกวัชชะ ซึ่งเป็นความผิดที่สากลยอมรับว่าเป็นสิ่งไม่ดีในสังคม เป็นความผิดใน ตัวเอง และโทษปันณัติวัชชะ โทษที่ผิดตามพระวินัย หรือความผิดที่มีได้มีความชั่วร้ายในตนเอง เพียงแต่กฎหมาย ระเบียบระบุว่ามีความผิดเท่านั้น โดยโทษที่ได้รับในทางกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์หนักสุดคือการสละสมณเพศซึ่งก็อาจได้รับโทษทางอาญาร่วมด้วยหากความผิดเป็น ลักษณะโลกวัชชะ (เป็นความผิดทางโลกแต่ไม่ผิดพระวินัย)

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบกฎหมายและการลงโทษ

ปัจจุบันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุ มีรูปแบบที่แตกต่างออกไป ทั้งที่เป็น ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา หรือเป็นความผิดทางกฎหมายคณะสงฆ์อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตามบางกรณีอาจมีลักษณะความผิดเดียวแต่ผิดทั้งสองกฎหมาย จึงทำให้ขั้นตอนใน

กระบวนการยุติธรรมเกิดความซับซ้อน เนื่องจากมีความผิดทางบ้านเมืองร่วมด้วย กระบวนการจึงไม่ได้เป็นของคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว เมื่อความผิดเดียว แต่ผิดตามกฎหมายสองบท จึงเกิดประเด็นที่ว่า จะยึดเอากฎหมายฉบับไหนเป็นหลัก และกฎหมายฉบับไหนเป็นฉบับรอง ที่เรียกว่า “ศักดิ์นาของกฎหมาย” ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเหตุว่า ความผิดที่เกิดขึ้นหากได้รับการลงโทษตามกฎหมายที่ไม่ถูกต้องจะทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมขึ้น ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ เมื่อมีความผิดเกิดขึ้น จึงต้องมีการจัดลำดับกฎหมายที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ดังนี้

1. ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา เมื่อความผิดเกิดขึ้นพระวินยาศึกษา จะประเมินความผิดโดยใช้ประมวลกฎหมายอาญาเป็นกรอบในการจำกัดความผิดเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะดำเนินกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ เพื่อให้แน่ชัดว่าความผิดที่เกิดขึ้นไม่มีโทษตามประมวลกฎหมายอาญา จะได้ดำเนินกระบวนการแต่ทางฝ่ายคณะสงฆ์ หรือหากความผิดใดที่เป็นไปตามกฎหมายอาญาและมีโทษประหารชีวิต จำคุก และกักขัง กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะต้องถือตามกฎหมายบ้านเมือง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 90 กล่าวคือ ความผิดที่มีโทษหนักที่สุดนั้น ชี้นำความผิดอื่น ๆ ที่มีโทษเบากว่าเอาไว้ ตามหลักซึมซับ (Absorption Sprinzip) ทั้งในทางพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 ตามมาตรา 29 ให้อำนาจพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ ดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ เมื่อเห็นว่าไม่ควรปล่อยตัว หรือเจ้าอาวาสของพระภิกษุไม่ยอมรับไว้ควบคุม และ 30 ให้อำนาจศาล เป็นผู้ออกคำสั่ง โดยมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น คณะสงฆ์จะต้องทำการสละสมณเพศให้เสียก่อน จึงจะนำตัวไปดำเนินคดี ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ความผิดทางพระวินัยจะมีโทษไม่ถึงการสละสมณเพศ แต่หากมีความผิดทางกฎหมายอาญาร่วมด้วย ก็ต้องลงโทษสละสมณเพศให้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กระบวนการยุติธรรมฝ่ายบ้านเมือง

2. ความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 และกฎหมายที่ออกโดยอำนาจพระราชบัญญัติฉบับนี้ เหตุที่ต้องพิจารณากฎหมายฉบับนี้เป็นลำดับที่สอง เพราะเป็นกฎหมายสำคัญที่จะเชื่อมระหว่าง ความผิดทางพระธรรมวินัย กับความผิดทางประมวลกฎหมายอาญาเข้าด้วยกันเมื่อมีพฤติกรรมที่ไม่ดีของพระภิกษุเกิดขึ้น ทั้งนี้ความผิดที่เกิดขึ้นอาจมีโทษไม่รุนแรงในทางพระวินัย และผู้กระทำผิดก็ได้สำนึกต่อพฤติกรรมหรือไม่ปฏิบัติตัวให้ดีขึ้นได้ จึงต้องใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการช่วยดึงกฎหมายอาญาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมี 2 ประการ คือ

ประการแรก การใช้อำนาจที่มีอยู่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 โดยตรง ในหมวดที่ 4 นิคหกรรมการสละสมณเพศ มาตรา 26 ถึง มาตรา 28 กล่าวคือ พระภิกษุที่ประพฤติผิดพระวินัยอยู่บ่อยครั้งก็ดี การถูกเจ้าคณะปกครองสั่งลงนิคหกรรมให้ลาสิกขาตามโทษในพระวินัยก็ดี พระภิกษุที่ไม่มีสังกัด ที่อยู่เป็นหลักแหล่งก็ดี ต้องถูกลงนิคหกรรมสละสมณเพศ ซึ่งเมื่อผู้กระทำผิดไม่ยอมสละสมณเพศ จะถูกมาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 กล่าวคือ

ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 15 จัตวา กล่าวคือ “เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้” มาตรา 26 กล่าวคือ “พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น” มาตรา 27 กล่าวคือ “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น” หรือมาตรา 28 กล่าวคือ “พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด” ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี ถือเป็นกรณลงโทษทางพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ให้มีสภาพบังคับตามกฎหมายอาญา

ประการที่สอง การใช้กฎหมายลูกที่เกิดจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มาตรา 15 กล่าวคือ “เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้” จึงถูกใช้ในลักษณะกฎหมายมหาเถรสมาคม ซึ่งที่พบอยู่บ่อยครั้ง คือ กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งเมื่อพระภิกษุที่ถูกนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์แล้ว ถูกพิพากษาให้คดีสิ้นสุดลง จะเข้าสู่กระบวนการบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรม (การบังคับคดี) ซึ่งหากขัดขึ้น หรือไม่ยอมรับ จะมีความผิดตามมาตรา 43 มีโทษทางอาญาจำคุก 1 ปี นอกจากนี้ในกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ยังมีรูปแบบการเชื่อมโยงกฎหมายพระธรรมวินัย กับกฎหมายอาญาเข้าด้วยกัน โดยผ่านคำสั่งเจ้าคณะปกครอง ตามข้อ 7, 10, 15, 20 และ 25 ใจความโดยสรุปคือ เจ้าคณะปกครองสามารถออกกฎระเบียบบังคับแก่ผู้ใต้ปกครองได้ หากกฎระเบียบนั้นเป็นไปเพื่อความเรียบร้อยแก่หมู่คณะ ซึ่งไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย หรือระเบียบปฏิบัติของสังฆม ซึ่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับนี้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรี มาตรา 20 และมาตรา 20 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ตราขึ้น นั้นแสดงว่า หากพระภิกษุรูปใดขัดคำสั่งเจ้าคณะปกครองที่สั่งโดยชอบธรรม จะต้องได้รับโทษตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 43 ที่ระบุว่า ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 15 จัตวา วรรคสอง มาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสาม หรือมาตรา 28 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี ถือเป็นกรณตั้งเข้าสู่การรับโทษทางประมวลกฎหมายอาญาเช่นกัน

3. ความผิดตามพระธรรมวินัย หรือศีลของพระภิกษุ เมื่อความผิดของพระภิกษุที่เกิดขึ้นไม่มีความผิดตามกฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวมถึงกฎหมายลูกที่อาศัยอำนาจตามมาตรา 15 แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตราขึ้น ก็จะทำมาพิจารณาเกี่ยวกับพระธรรมวินัย คือ ศีลของพระภิกษุ 227 ข้อ โดยทั่วไปจะนำมาพิจารณาอยู่ 2 ประการ คือ

ประการแรก ความผิดเกี่ยวกับครุภัณฑ์ที่ปรากฏในอาบัติปาราชิก มีโทษสละสมณเพศ เป็นความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ความผิดเกี่ยวกับชีวิต และความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกง

ประการที่สอง ความผิดที่มีโทษไม่ถึงสละสมณเพศ มีอาบัติสังฆาติเสสบางข้อ ที่เกี่ยวข้องกับการรอนาจารทั้งการพุดจาเกี่ยวกับเรื่องเพศ และทางกายภาพ อาบัติปาจิตติย์บางข้อ ที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาท และอื่น ๆ

ทั้งนี้โทษทางพระวินัยที่จะนำมาเข้ากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์นั้นจะสังเกตได้ว่าเป็นโทษที่อาจมีความผิดทางอาญาร่วมด้วย รวมไปถึงหากตัดสินว่ามีโทษแล้วแต่ไม่ยินยอมรับโทษ อาจถูกยกขึ้นตีความตามมาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีโทษจำคุก 1 ปี หรือพระภิกษุมีความประพฤติผิดอยู่บ่อยครั้งในเรื่องเดิม ๆ ไม่แก้ไขให้ดีขึ้น ถึงแม้จะมีโทษไม่สูงถึงขั้นสละสมณเพศ แต่อาจถูกนำขึ้นไปตีความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กล่าวคือ มีการประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิดน ซึ่งมีโทษให้สละสมณเพศได้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ เมื่อเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมขึ้น ต้องนำความผิดในประมวลกฎหมายอาญามาพิจารณาก่อน เพื่อพิจารณาว่าเป็นความผิดเดียว แต่ผิดกฎหมายหลายฉบับหรือไม่ เมื่อความผิดที่ต้องควบคุมตัว จำคุก หรือกักขัง จะได้ทำการสละสมณเพศ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กระบวนการยุติธรรมฝ่ายบ้านเมืองได้ทันที หากไม่มีโทษทางกฎหมายอาญา จะดำเนินขั้นตอนตามระเบียบของคณะสงฆ์ และพระธรรมวินัยต่อไป ตามลำดับขั้นของกฎหมาย หรือที่เรียกว่า ศักดิ์ของกฎหมาย

ลักษณะการบังคับโทษตามกฎหมายที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

เมื่อความผิดเข้าสู่ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมความผิดแล้ว จะนำตัวกฎหมายมาพิจารณาเปรียบเทียบกับความผิด ว่ามีความผิดที่เป็นการกระทำผิดเดียว แต่ผิดกฎหมายหลายฉบับหรือไม่ หากมีความผิดเฉพาะฝ่ายคณะสงฆ์อย่างเดียวก็ทำการบังคับโทษตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรมในกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 11 ซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ “การบังคับตามปกติ” เมื่อพระภิกษุที่กระทำผิดยินยอมรับนิคหกรรม (โทษ) โดยไม่มีการขัดขืนก็จะให้เจ้าคณะปกครองที่รับผิดชอบคดีทำการลงนิคหกรรม โดยส่วนใหญ่คือการให้สละสมณเพศ และ “การบังคับแบบพิเศษ” จะเกิดขึ้นในกรณีที่พระภิกษุไม่ยอมรับนิคหกรรม ซึ่งโทษที่ได้รับอาจให้ลาสิกขา หรือไม่ก็ตาม เจ้าคณะปกครองต้องถือว่า การขัดขืน หรือไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นละเมิดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มาตรา 26 และ 27 โดยพระภิกษุที่มีคำวินิจฉัยให้ลาสิกขา แต่ไม่ปฏิบัติตามภายในวันและเวลาที่กำหนดให้ ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดสามารถขออารักขาต่อหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อจะได้ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป ผู้นั้นจะต้องรับโทษอาญาในเมื่อพิพากษาด้วยความยุติธรรมแล้ว

ส่วนของความผิดเดียว แต่ผิดกฎหมายหลายฉบับ คือ ความผิดกรรมเดียว แต่ผิดทั้งกฎหมายของคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา ลักษณะเช่นนี้จะถือว่าโทษทางประมวลกฎหมายอาญามีศักดิ์ที่สูง

กว่ากฎของคณะสงฆ์ เมื่อพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาลผู้พิพากษา มีความเห็นอย่างไร คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม หรืออำนวยความสะดวกแก่กระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมือง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 29 กล่าวคือ “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” และมาตรา 30 กล่าวคือ “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” จึงถือว่ากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์เป็นอันถึงที่สุดทันที หากมีโทษทางประมวลกฎหมายอาญาร่วมด้วย ซึ่งความผิดนั้นอาจผิดตามพระวินัยแต่ไม่มีโทษให้ถึงกับสละสมณเพศ แต่เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปได้ ก็จำเป็นต้องลงนิคหกรรมสละสมณเพศให้พระภิกษุรูปนั้น เพื่อสิ้นสุดกระบวนการยุติธรรมฝ่ายคณะสงฆ์

กล่าวโดยสรุป กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ถึงแม้จะใช้กฎหมายบ้านเมืองในการวิเคราะห์ความผิดเบื้องต้น แต่การลงโทษจะเริ่มจากโทษฝ่ายศาสนา ก่อน ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 29 ให้อำนาจพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ และ มาตรา 30 ให้อำนาจศาล มีอำนาจดำเนินการให้สละสมณเพศแก่พระภิกษุ มีจุดประสงค์ในการอำนวยความสะดวกแก่กระบวนการยุติธรรมฝ่ายบ้านเมือง จึงต้องลงโทษสละสมณเพศให้ก่อน จึงจะดำเนินการต่อไปในขั้นตอนอื่น ๆ ทั้งนี้คณะสงฆ์ยังต้องกำหนดโทษให้เป็นไปตามกฎหมายอาญา หากเป็นความผิดที่มีโทษทางกฎหมายอาญารวมอยู่ด้วย

บทสรุป

กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ดำเนินขั้นตอนตามกฎหมายอาญา มาตรา 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งกำหนดขั้นตอนไว้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการปฏิบัติเบื้องต้น ขั้นตอนการฟ้องร้อง ขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้อง และขั้นตอนการลงนิคหกรรม (ลงโทษ) ซึ่งกฎหมายที่นำมาบังคับใช้ในกระบวนการนั้น ถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินกระบวนการ ซึ่งหากพระวินัยการ (ตำรวจพระ) ไม่มีความเข้าใจในรูปแบบกฎหมาย ความผิดที่เกิดขึ้นจะไม่ถูกแก้ไข หรือลงโทษ ด้วยกระบวนการที่เหมาะสม ซึ่งรูปแบบกฎหมาย จึงมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) อันได้แก่ กฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และพระธรรมวินัย โดยทั้ง 3 มีโทษทั้งทางอาญา และทางพระวินัย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ จะอำนวย โดยจะถูกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เชื่อมกฎหมายอาญา และพระธรรมวินัยเข้าด้วยกัน ทำให้การลงโทษเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัย โดยถือโทษทางกฎหมายอาญาเป็นใหญ่ ส่วนลักษณะแบบคำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งผู้บังคับบัญชา ได้แก่ การบูรณาการของหลักประเพณีวัฒนธรรมใน

พื้นที่ กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ และหลักมหาประเทศ 4 ตามพุทธศาสนา เกิดเป็นกฎหมายจารีตประเพณี ในรูปแบบคำสั่งเจ้าคณะปกครอง หรือคำสั่งผู้บังคับบัญชา ทำให้ความผิดที่เกิดจากพฤติกรรมของพระภิกษุเหล่านั้นสามารถนำมาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้แทบจะทั้งหมด แต่ทั้งนี้ยังมีข้อที่ควรพิจารณาอยู่ว่า เมื่อกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ดำเนินไปนั้น อะไรจะเป็นเกณฑ์บ่งบอกได้ว่าเจ้าคณะปกครองผู้ทำหน้าที่ศาลตัดสิน จะดำเนินการอย่างไรตรงไปตรงมาโดยปราศจากระบบอุปถัมภ์ ระบบการถ่วงดุลอำนาจของคณะสงฆ์มีลักษณะเป็นเช่นไร การเข้ามาของตำแหน่งตุลาการมีอะไรเป็นกฎเกณฑ์ที่จะเชื่อได้ว่าตุลาการจะมีความรู้ความเข้าใจมากพอจะวินิจฉัยความผิด และหากเกิดความผิดพลาดขึ้นในกระบวนการ เจ้าคณะปกครองในฐานะตุลาการในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะมีความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์นั้นอย่างไร ยังถือเป็นเรื่องว่างที่ยังน่าศึกษาในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์สังเคราะห์กฎหมายทั้ง 3 รูปแบบ ทั้งกฎหมายในประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และหลักการทางพระธรรมวินัย ทำให้ทราบถึงจุดเชื่อมโยงกันของโทษตามระบบกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญ และน่าสนใจ ซึ่งทำให้ทราบถึงช่องว่างของกฎหมายคณะสงฆ์ที่ให้อำนาจฝ่ายบ้านเมืองเข้ามากำกับดูแลกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มากเกินไป และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์สิ้นสุดลงโดยที่ยังไม่ได้เริ่มการสืบสวน จึงอาจเกิดความไม่ยุติธรรมแก่พระภิกษุผู้เป็นจำเลย ผู้เขียนจึงต้องการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา ดังนี้

1. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retributive Justification) ในลักษณะการเปรียบเทียบปรับ มาทดแทนโทษสละสมณเพศที่เกิดจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 29 จากเดิมที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการ สามารถดำเนินการให้พระภิกษุผู้เป็นจำเลยสละสมณเพศได้ เมื่อเห็นว่าไม่ควรปล่อยตัวชั่วคราว หรือผู้บังคับบัญชาของพระภิกษุรูปนั้นไม่รับตัวไปดูแล ผู้เขียนมองว่า เป็นการให้อำนาจไว้กับเจ้าหน้าที่รัฐในการกำหนดว่าพระภิกษุผู้เป็นจำเลยเห็นควรจะถูกสละสมณเพศ หรือไม่ควร ขัดกับหลักพระธรรมวินัย ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าพนักงานโดยอาจถูกเลือกปฏิบัติ ในกรณีเดียวกันหากต่างสถานที่ต่างช่วงเวลาอาจไม่ได้รับโทษเหมือนกัน เพราะความไม่เที่ยงตรงของดุลยพินิจของมนุษย์ ทั้งนี้ยังมีแนวทางที่ไม่ต้องทำการสละสมณเพศ โดยการเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 23 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ว่าหากพระภิกษุรูปนั้นมีโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน, เป็นการกระทำโดยประมาท, เป็นความผิดลหุโทษ หรือไม่เคยมีประวัติถูกต้องโทษจำคุกมาก่อน ก็สามารถเปรียบเทียบปรับได้ หรือการยื่นหลักประกันไว้โดยไม่ต้องให้สละสมณเพศ ซึ่งจะทำให้พระภิกษุสามารถกระทำความผิดของสงฆ์ได้ตามปกติ

2. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitative Theory) มาทดแทนโทษสละสมณเพศที่เกิดจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 30 จากเดิมเมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้สามารถดำเนินการสละสมณเพศพระภิกษุรูป

